

VIKERKAAR

N° 14

Eesti eluröõmsa ja teotahet-
lise noorsoo füüsikalise-tehni-
lise huvialade, katsete ja
seiklusjuttude kirjastik.

MUSTAD PURJED

II

Boris Žifkov.

24. PÄÄLTTUULE.

Gagliano tahtis läheneda päältsuule, et võtta saratseenlastelt tuul.

Ta tahtis täiel käigul tabada teda terava käilaga, sõita üle ta vasakpoolsete aerude, murda nad, paisata sõudjad pinkidelt. Ja siis kohe külvata vaenlane üle noolte ja kividega — orkaanina langeda neetud saratseenlastele.

Kõik olid valmis ja ainult harva vahetasid sosinal mõne katkendliku sõna.

Sõudjaid ei pannud keegi tähele, isegi abikomiidid unustasid nad.

Kuid vanale sunnitöölisele teatati salakeeles:

„Kakssada ketti!“

Ja tema vastas:

„Minu vile pääle otsekohe!“

Kasak vahtis vanamehele, ei teadnud, mida kavatsetakse ja millal vaja... Kuid sunnitööline pööris näo ära, kui kasaka jõllitamine juba liiale läks.

Käilas suitsesid juba süütenöörid. Kahurimehed laetud kahurite juures olid valmis. Nad ootasid — võib olla, et kapten tahab vaenlase kuulidega vastu võtta.

Musketääride ülem vaatas laskurid üle. Jäi veel süüdata süütenöörid kukkedel. Siis vaja veel vajutada ja nöörid süütavad. Selleaegsed musketid lasksid nagu käsikahurid.

Saratseenlane tuli kurssi muutmata veneetslastele vastu. Jäi veel minutit kümme kohtamiseni.

Kümme laskurit sammus sillale kesk laeva.

Ja äkki löikas kõrva terav, läbitungiv röövlivile.

Kõik pöördusid ja tardusid.

Orjad ja sunnitöölised tõusid püsti. Mehed olid niivõrd imestunud, otsekui oleks korraga kerkinud puust laevalagi ter-vel laeval. Ja sõdurid seisis ühe minuti kokkunult nagu oleksid tulnud kooljad.

Orjad rebisid oma võimsate kätega pooleldisaetud kette. Kiskusid käsi säästmata, mõned tegid seda kinnineeditud jalaga. Kas või jalg otsast, kuid lahti sest neetud pingist!

See kestis vaid sekundi, siis kakssada meest sööstis pinki-dele.

Nad tormasid mööda pinke loomaliku kisa ja ulgumisega, täristades jala küljes tolknevate ketijuppidega. Päevitunud, alasti, loomastunud nägudega inimesed kargasid üle kõite, lük-kasid kõik kummuli oma teel. Nad röökisid hirmust ja vihast.

Paljaste kätega relvastatud meeste vastu käilas!

Kuid pärast kostis pauk. See oli signor Gagliano, kes kiskus musketi oma naabril ja laskis otse lähenevaile orjadele. Siis paljastas mõõga, nagu vihast moondunud.

„Neetud äraandjad!“ kähises ta, vehkides mõõgaga.
„Tulge aga!“

Pauk toibutas inimesed käilas. Arbalettidest lendasid nooled.

Kuid need, kes tungisid käila, ei näinud midagi: ulgusid loomahäälega, ei kuulnud pauke, tungisid peatamatult edasi, astusid tapetud seltsimeestele ja ikka veersid röökiva pilvena. Nad haarasid paljaste kätega mõõkadest, ronisid otse odadele, langesid, kuid üle nende sööstis teised, kägistasid sõdureid, salvasid hammastega, rebisid ja tallasid komiite.

Kahurimehed, teadmata miks, lasksid merele.

Kuid orjad tõukasid sõdurid merre, teised tallasid ja purustasid hullunult langenute laipu. Hüglakasvuga maur purustas arbaleti tükiga enda ümber kõiki — sõpru ja vaenlasi.

Kuid päras signor Gagliano sööstis orjadele vastu. Ta tõstis oma mõõga ja mehed peatusid minutiks.

Hullunud, ketist pääsnud mehi peatas ühe inimese otsustavus.

Kuid ohvitserid ei jõudnud toetada oma isandat: vana sunnitööline sööstis ette, lõi kaptenit pääga ja tema järele tormas alasti jõuk ulgumise ja röökimisega.

Kaks ohvitseri kargasid ise vette. Rasked raudriided uputasid nad.

Kuid galeer pöördus tüürijata jäädes vastu tuult, ja purjed hakkasid valjusti, kohkunult lipendama.

Päras peksles ja plaksus Pietro Gagliano raske lipp.

Signorit ei olnud enam laevas, ta heideti üle parda. Komiidi kiskusid ketist pääsnud mehed tükkideks. Orjad hulkusid mööda laeva, otsisid peitupugenud inimesi ja tapsid vahet tegemata ja halastuseta.

25. TRIIVIMAS.

Saratseenlased ei mõistnud, mis juhtus. Nad ootasid rünnakut ja imestusid, miks veneetsia galeer triivib nii mõttetult, pöördudes vastu tuult.

Sõjakavalus? Allaandmine?

Ja saratseenlane pöördus ning lähenes galeerile.

Nad olid valmistanud uue relva. Olid korjanud purkidesse mürgmadusid ja kavatsesid visata need purgid vaenlase laevale.

Veneetsia sõudjad olid peaaegu kõik mauride ja türklaste laevadelt — nad oskasid purjedega ümber käia ja pöörsid galeeri vasaku küljega vastu tuult. Galeer purjetas saratseenlastele vastu türklase, Gritsko naabri, juhatusel. Vana sunnitöölise oli tapnud signor Gagliano, ja ta lebas päras maas näoga vastu veristatud vaipa.

Gagliano lipp lehvis endiselt tuule käes tugevas lipuvar-
das. Saratseenlased nägid, et päralipp oli endiselt kohal —
tähendab, veneetslased ei alistu, vaid ründavad.

Saratseenlased panid valmis raudkonksud, et tõmmata
laevad külj-külje vastu. Nad liikusid nüüd ainult purjede
varal.

Nüüd ronis lipu juure pikk, must, alasti mees. Ta haaras
lipu nurgast, lipp peksles ja rabeles ta käes nagu elav olevus.

See oli hiiglane-maur, kes otsustas rebida maha päralipu.
Ta tõmbas, lipp ei annud järele. Ta rebis, rippus lipu küljes —
kallis brokaat kärises ja lipp lendas koos mauriga üle parda
merre.

Kõik muhameedlased meeskonna hulgast kogunesid käila
— nad karjusid araabia keeli saratseenlastele, et pole enam
kaptenit ega sõdureid, ja et nemad, orjad, annavad alla.

Roolimees pööris laeva vastu tuult. Eesmine puri säeti
nii, et ta surus laeva tagasi, kuna tagumine puri ajas veidi
edasi.

Galeer liikus vaevalt edasi ja rullis lainetel. Saratseen-
lased lähenesid ettevaatlikult, umbusaldusega.

Ons vähe kavalusi meresõjas?

Relvad olid ootel.

Muhameedlased vannutasid neid Allahi nimel ja näitasid
oma katkirebitud kette.

Saratseenlased säädsid laevad külj külje vastu ja astusid
galeerile.

26. GALEERIL.

Need olid marokko araablastel. Nad olid ilusais kiivreis
ja raudriideis — liikuvais, kergeis soomusetaolisis raudriideis.
Neis nad liikusid vabalt ja kergelt, läikides päikeses nagu maod.
Tapetud sõudjad aga vedelesid veriseil pinkidel, paljud olid
jäänudki kettidesse, saades surma kuulide ja noolte läbi.

Maurid-orjad hakkasid kiiresti seletama, mis juhtunud.
Nad kõnelesid kõik korraga. Saratseenlaste kapten mõistis
kõik. Ta käskis neid vaikida.

Nüüd valitses pääle seda müra ja kära esimest korda vai-
kus, ja mehed kuulsid, kuidas meri peksles kahe laeva vahel.

Galeer liikus tasakesi edasi. Ta ootas oma saatust ja
ainult üks purjenurk värises tuules.

Saratseenlaste kapten vaikis ja vaatles veristatud lage,
tapetud inimesi ja õrnvalgeid tiib-purji. Orjad vaatasid talle
otsa ja ootasid, mis ta ütleb. Ta pööris silmad alasti sõudjate
jõugule, vaikis minuti ja ütles:

„Ma annan muhameedlastele vabaduse. Las uskmatud võtavad vastu islami. Teie tõstsite käe vaenlaste vastu, nemad omade vastu.“

Tume nurin kostis jõugus.

Türklane, Gritsko naaber, astus saratseeni kapteni ette, puudutas käega otsmikku, siis südant, tõmbas täiest rinnast õhku, laskis välja ning tõmbas jälle sisse.

„Šeik!“ ütles ta. „Armuline şeik! Meie kõik oleme üks. Kõik oleme sõudjad. Mispärast ühed saavad vabaduse, teised mitte? Need, kelle tapsime, olid meie kõigi vaenlased. Me kõik olime ketis ja sõudsime samade aerudega, uskmatud ja usklikud. Meid pekseti sama piitsaga, me söime sama leiba, šeik. Ja koos saavutasime vabaduse. Olgu siis ka meie saatus ühesugune.“

Ja taas oli vaikne, ainult ülal peksles kerge puri nagu tukslev süda.

Šeik vaatas türklasele silma, vaatas tungivalt, ja türklane vaatas vastu, pilgutamata, peaaegu pisaraini.

Ning kõik ootasid.

Äkki saratseenlane naeratas.

„Sa ütlesid seda hästi, muhameedlane. Olgu kõigile ühtviisi. Koristage laev.“

Ta läks tagasi oma laeva.

Kõik panid karjuma, sumisema, ega teadnud, millest päale hakata. Igaüks rõõmutses kuidas oskas: kes lihtsalt vehkles kätega, kes tagus rusikatega parrast, kes karjus:

„Ii-allah! Ii-allah!“ — isegi teadmata, mida ta karjus.

Gritsko mõistis, et oli vaba, ja karjus koos teistega. Ta karjus igäuhele:

„Ma ju ütlesin! No ma ju ütlesin!“

Esimesena toibus Gritsko türklasest naaber. Ta hakkas mehi enda juure kutsuma. Üle neist karjuda ei saanud, sellepärast ta kutsus kätega, osutades haavatuile. Ja korraga melu²⁴ vaikis.

Mehed hakkasid tööle. Saratseenlaste laevast tuli abi. Vabastati need, kes ei olnud jõudnud kette läbi saagida ja olid veel pinkide küljes.

Kui jõuti vana sunnitöölise laiba juure, jäid kõik vait ja vahtisid kaua surnud seltsimehe näkku. Nad ei söandanud teda merre heita.

Saratseenlased ei tunnud teda. Nad tõstsid ta. Kett kõrises vastu parrast, ja meri võttis vastu vana võitleja.

Kõik pöördusid pardast eemale. Räägiti sosinal oma salakeeles ja pesti verist lage.

²⁴ melu — segadus, lärm.

Nüüd lehvis mastis lipp poolkuuga. Galeer järgnes kuu-
lekalt saratseeni laevale.

Saratseeni merimees viis veneetsia galeeri vangi aafrika
randa.

27. SARATSEENLASTE JUURES.

Rahvahulk seisis kaldal, kui täies purjes vilgas laev len-
das lahesuust sisse. Ta kannul tuli vangina kaunistatud pä-
raga galeer, valged purjed painduvail raadel.

Mõlemad laevad lasksid ankru merre. Mehed koristasid
ühe minutiga purjed.

Kaldal taibati, et galeer oli vangistatud. Rahvas hõiskas,
lasti õhku muskettidest. Oli imelik näha siin mauride rannas
kõrvuti saratseeni laevaga seda uut hiilgavat galeeri, millel
polnud näha kriipsugi võitluse jälgedest.

Šeik pidas sõna: iga galeeriori võis minna kuhu tahtis. Ja
Gritsko seletas hulga aega oma türkklasele, et tahab koju, Uk-
rainasse, Dnjepri ääre.

Kuid türkklane teadis seletamatagi, et iga vang tahab koju,
ainult ta ei osanud kasakale selgeks teha, et peab ootama para-
jat võimalust. Kasak lõpuks mõistis kõige tähtsama: et ei
reeda²⁵ türkklane, seltsimees sunnitöölt, ja otsustas:

„Kuulan teda...“

Ja hakkas saratseenlaste hulgas elama.

Lahes seisis kümnekond mitmesugust laeva.

Mõned neist olid nii osavasti siniseks värvitud, et laisal
silmal oli raske märgata neid merel. Nii värvisid saratseenla-
sed oma luurelaevad, et hiilida tähelepanematult rasketes kauba-
laevade juure.

Need olid väikesed, osavad, nobedad ühemastilised galee-
rid. Väike lainetus pildus neid kergesti lahes. Näis, kui ei pü-
siks nad paigal, vaid nüüdsama sööstavad ja salvavad nagu
mürgised putukad.

Brigantiinidel teravnes tääv²⁶ pikaks peenikêseks nokaks.
Nad vahtisid sellega ettepoole nagu sihtides. Pära kaardus neil
kaunilt ja ulatus kaugele vee kohta. Pära oli tervena kõrgem.
Sääl vaatasis luukidest kummaski pardas kolm pronkskahurit.

Türkklane osutas kasakale brigantiini poole ja pomises mi-
dagi rahustavalt. Kasak ei mõistnud midagi, kuid nokutas aga
pääga: mõistan, hää küll, aitäh!

²⁵ reetma — ära andma.

²⁶ käilas (laeva ninas) olev püstpuu, millega laev vett lõikab.

Gritsko tahtis paljugi öelda türklasele galeerilt, kuid ei osanud midagi ja kordas ainult:

„Jakši, jakši.“

*

Ta istus liival, vaatas röömsale lahele, saratseenlaste laevadele ja arvas:

„Aasta pärast olen kodus ... Kas või kahe pärast ... kuid äkki — jõuluks!“ Ja tuli meele lumi. Ta võttis peotäie punakat kuumu liiva ja pigistas nagu lumepalli. Ei jää kokku, nagu vesi variseb laiali.

Araablased valgeis burnussides möödusid, krigistades mustade jalgadega liival. Nad vaatasid tigidalt kasakale. Kuid Gritsko pöördus teisele poole ja aina vahtis röömsale lahele, kust puhus tuul.

28. LAHT.

Kaldal lebas felluka. Ta seisis teivaste najal püsti ja oli päält kaetud purjega, et ei kuivaks päikese käes praguliseks. Ta magas nagu lina all. Puri rippus kummaltki poolt alla. Ta varjus lebasketid araablased. Nad magasid, pistes pääd päriselt unise felluka kõhu alla — nagu kutsikad emakoera alla.

Ja pisikesed lained mänglesid ja naljatelid karpidega mere veerel, ühtlaselt ja magusalt.

Lahesopis poisikesed ujutasid hobuseid, vähkresid ja lasksid kukerpalli vees. Märjad hobused läikisid päikeses nagu pooleeritud. Kasak jäi hobuseid vahtima.

Äkki kaugelt paistis ratsanik, araablane mustal hobusel. Pikk muskett tolknes tal seljataga. Ta kihutas poisikestest mööda, karjudes neile midagi. Poisid kargasid silmapilk hobustele ja kadusid kaldalt.

Araablane lähenes Gritskole ja teel karjus midagi fellukameestele.

Mehed ärkasid, pilgutasi ühe minuti uniselt silmi ja äkki kerkisid nagu vedrudel. Nad ühe minutiga eemaldasid toed ja hakkasid kisaga fellukat merre lükkama. Ratsanik peatas hobuse, vaatas metsloomana Gritskole, karjus ja tõstis piitsa. Gritsko tõusis ja jooksis kõrvale.

Araablane hirmutas teda paar korda hobust karata lastes, — tõstis siis hobuse tagumistele jalgadele, pööris ta õhus, lõi teravad jalaraüad külgedesse ja kihutas edasi. Varsti terve rand oli täis rahvast valgeis ja triibulis rõivais. Naised seisisid kõrval künkal.

Kõik vaatasid merele.

Vahid mäe otsas olid teatanud, et merelt läheneb puri.

Mitte saratseenlaste, vaid kristlaste puri. Felluka juba segis lahes, käies laeva juurest laeva juure ja andes edasi šeiği käsku, et oldaks valmis merele minema.

Kuid kaldal süüdati lõke. Mingi vana kuivetanud nõiamoor seisis lõkke ääres ja hoidis tiibadest kukke. Kukkk sibas õhus jalgadega ja vahtis klaasistunud silmil tulle.

Vanamoor kiikus edastagasi ja pomises midagi. Ta rind oli vööni kaetud jämedate helmeste, rahade ja karpidega. Helmed kõlksusid kiikumisel otsekui rääkides midagi.

Inimesed seisis ümberringi ja vaiksids.

Vanamoor heitis tulle viirukit, ja magus suits kandus tuulega kõrvale, kus neeme taga sinas Vahemeri.

Vanamoorile anti nuga. Ta löikas osavasti kukkel pää ot-sast ja heitis selle tulle.

Kõik taganesid: nüüd algas kõige tähtsam.

Vanamoor puhastas kukke oma nobedate kondiste sõrme-dega ja laskis suled tuule lendu.

Kõik vaatasid, kuhu poole lendavad kuke suled. Suled len-dasid tuule järele neeme poole, Vahemere poole.

Tähendab, et õnnestub. Ja šeiği andis luurelaevadele käsu merele minna.

Oleksid suled lennanud asunduse poole, saratseenlased oleksid jäänud lahte.

Araablased söötsid fellukate juure. Kuid naised jäid vanamooriga tule ääre, ja see kõlistas veel kaua oma helmeid ja pomises laulvalt muistseid nõiasõnu.

Kaks luurelaeva jõudis esimestena merele. Nad läksid tumedate purjedega luurekäigule ja kadusid varsti nagu oleksid sulanud õhus.

Brigantiinid sõudsid lahest välja. Gritsko ronis künkale ja jälgis säält silmadega saratseenlaste laevu ja kristlaste purje.

Puri lähenes rahulikult ja julgelt otse lahele.

29. SLAAVLASTE LAEV.

Gritsko türklane leidis oma seltsimehe. Ta tiris Gritsko alla randa ja rääkis tõsiselt ja ärevalt talle midagi. Ta kordas ikka üht ja sedasama, kasak ei mõistnud midagi, kuid läks talle ikkagi järele, sest ta uskus teda. Sunnitöö sidemed on kindlad. Saratseenlased olid kogunud kõik kristlased siia kokku, et nad oleksid valve all ega saaks omadele anda märku.

Kristlased istusid koos kaldal, ja nende ümber seisis vahid piikidega. Türklane tõi kasaka ja jäi ka ise siia. Gritsko vaatas ringi — kõik sõudjad olid siin: muhameedlased-orjad ei tahtnud lahkuda kaaslasist. Nad istusid ja sõimlesid lühidalt vahtidega.

Kuid nüüd kõik tõusid, erutusid. Brigantiin tuli tagasi lahte. Ta tuli ja langetas ankru oma endisel kohal. Varsti kogu saratseenlaste laevastik oli tagasi lahes.

Kas nad tõesti taganesid ja peitusid lahte üheainsa kristlaste laeva eest?

Nüüd ilmus lahe suhu kõrge laev. Ta tuli väsinult ja raskelt ühe purjega, otsides ettevaatlikult teed võõras kohas.

Vahid läksid laiali, samuti galeeriorjad. Kasak ei mõistnud, mis juhtus. Ta otsustas, et kristlased alistusid lahinguta.

Tosin fellukaid ümbritses laeva. Kõik tungisid talle lähemale.

Türklane jooksis liivas sumades Gritsko poole ja karjus midagi. Ta naeratas kõigi hammastega ja karjus sõnahaaval Gritskole kõrva, et ta taipaks. Ja ise naeris aga rõõmsalt. Lõpuks patsutas Gritskole selga ja hüüdis:

„Jakši, jakši, uruss, ček jakši!“

Ja tiris teda kättpidi lootsiku poole.

Kitsas lootsik oli juba kaldalt lahkumas, sõudjad olid püksid üles käärinud ja juhtisid lootsikut sügavasse. Lained tõusid neile rinnuni, lootsik rabeles käest, kuid inimesed naerisid ja karjusid rõõmsalt.

Türklase kisa pääle nad vaatasid tagasi, peatusid ja no-kutasid päega.

Türklane lükkas Gritsko vette, lükkas rutates, näidates lootsikule. Gritsko läks vette. Kuid vaatas tagasi türklase poole. See tuli Gritskole järele ja vedas ta edasi. Ise naeris, hambad paljad.

Sõudjad hüüatasid ja kargasid korraga mõlemalt poolt paati. Lained viisid paadi tagasi kalda poole, kuid juba olid aerud kohal ja vajasid üksmeelselt vette.

Murdlained tõstsid lootsiku mängeldes peaaegu püsti. Araablased itsitasid rõõmsalt ja surusid aerudele, nii et tollid²⁷ naksusid. Lootsik sööstis edasi, kargles veel paaril laineharjal ja oligi murdlaineist väljas. Gritsko nägi, et ta viiakse kristlaste laevale. Terav lootsik löikas noana vett. Kuid türklane aga patsutas kasakale selga ja kordas:

„Jakši, deli baš!“²⁸.

Gritsko kartis veidi, et võib-olla nad arvavad, et ta tahab kristlaste juure; noh, ta oli juba kord nende juures olnud. Kuid ta lootis seltsimehele sunnitöölt. See juba mõistab!

Gritsko ronis türklase järele laevale ja vaatas peljates pererahva poole.

Mis mehed need on? Kaks neist lähenesid talle. Nad olid valgeis särkides, laiades pükstes. Midagi tuttavat paistis pikka-des vurrudes ja naeratuses.

Nad lähenesid talle naerdes.

Türklane ütles neile midagi oma keeles.

Ja äkki üks ütles naerdes:

„Tere, poiss!“

Kasak tardus. Ta avas suu, ja hing jäi kinni. Oleks kass hakanud haukuma või mast inimese häälega laulma, ta ei olekski nii väga imestunud.

Kasak vahtis ikka veel kohkunult nagu unest ärgates ja pilgutas silmi. Kuid kristlasest merimees naeris. Ka türklane naeris ja kükitas rõõmu pärast maha, kloppides käega Gritskole õlale:

„A deli, dili — sen, deli!“

²⁷ pulgad, mis hoiavad aeru sõudmisel; ²⁸ hüva on, oinapää.

30. KOJU.

See oli slaavlaste laev. Ta tuli mauride juure kaugelt Dalmaatsia rannast. See oli kehv laev — üleni kirvetöö. Ilma viguriteta, kaunistusteta, kui aga oleks kõik hästi ja tugevasti.

Ka rietus oli horvaatidel lihtne: püksid ja särk.

Laev lõhnas tõrvast ja nahast.

Ta ei vedanud oma, vaid võõrast kaupa laiali mööda Vahemerd: oli veolaev. Veoreena oli ta täis tõrva, millega horvaadid määrisid teda ja köisi. Ja purjed olid lapitud nagu pakikandja särk.

Inimesed laeval võtsid kasaka sõbralikult vastu ja see ei jõudnud oma himu täis rääkida. Ta lobises vahetpidamata. Kuid türklane ei mõistnud midagi. Nägi ainult, et seltsimees oli rõõmus, oli sattunud omade juure. Türklane kuulas arusamatut slaavlaste kõnet ja aina naeris, hõõrus külgi peopesadega ja itsitas.

Siis ta hakkas horvaatidega türgi keeli rääkima.

„Ta küsib, kas viime ikka su koju?“ ütlesid horvaadid Gritskole, ja ütlesid jumala-eest, et aitavad kasaka koduteele.

Alles aasta pärast kasak jõudis kodukohta. Istus oma onni akna all ja jutustas külameestele sajandat korda oma orjapõlvest ja püगतud pädest sõudepinkidel.

Ja alati lõpetas nii:

„Türklane türklaseks... Kuid selle türklasega ma ei vahetaks lihast vendagi.“

Kuidas auto õppis käima.

Vanaema.

Auto ja vedur on lähedalt sugulased. Neil on üks ja sama vanaema. Ta elab veel praegugi, kuid juba ammu ei suuda käia, sest ta on liig vana. 1929. aastal, veduri sajandal sünnipäeval, ta sai sajakuuekümnendaastaseks.

Ta asub igivanade masinate varjupaigas — ühes Pariisi muuseumis.

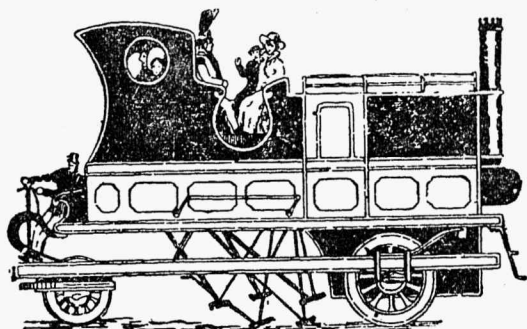
Väliselt ta on naljakas: imepikk ja kolme rattaga. Keskpäigas on tal tool ja ees aurukatel. Peab arvama, et oli nalja, kui ta liikus tänaval: äkki veereb su poole hiiglasuur auravkatel nagu veetaks suppi.

Kurjad keeled räägivad, et vanaema polevat iialgi käinud ega võinudki seda teha. Kuid ärgem uskugem seda. Nägime oma silmaga Pariisi raamatukogus muistist ajalehte „Teataja“. Ja sää! kirjutatakse Cugnot' „tulevankrist“:

„Ta liikumisjõud oli nii suur, et oli võimatu valitseda teda. Kohates teel müüri, ta purustas selle kerge vaevaga.“

Jalul ja ratastel.

Kuid mis koletis see on? Taga teemasina korsten, ees tüür. Ülal, päris taeva all istuvad inimesed hunnikus koos. Imeloom ähib ja vabiseb, sibab jalgadega ja ragistab ratastega.

See on esimene autobus, mis ronib mööda teed Londoni lähedal.

Vanaema on juba ammu viidud muuseumi. Ta ehitaja, insener Cugnot, puhkab Pariisi kalmistul. Kuid teised insenerid, inglased, jätkavad Cugnot' tööd.

Kohmakad auruvankrid ronivad äsja munast koorunud linnupoogadena nende töökodadest. Ühel on korsten ees, teisel taga. Ühel on kolm ratast, teisel terviga kuus.

Need on tulevased vedurid. Nad alles õpivad käima. Nende hulgas on juba selliseid, mis käivad oma kümme kilomeetrit tunnis, lähevad kõigist jalakäijaist mööda. Inimesed vaatavad ja imestavad: küll on kunstimehed, panevad ahju ratastele; aga kuhu sa sellega ikka pääsed?

Sel ajal sõideti linnast linna suurtes postivankrites. Igasse vankrisse tuubiti oma paarkümmend inimest. Katusel istus kutsar ja juhtis kuut hobust. Ta kõrval istus postiljon ja puhus pasunat.

„Hoi alt! Kiirpost sõidab!“

Raske vanker vajub tihtipäälle lohkudesse, kargleb konarustel, kaldub küljele. Vaata et kukub veel ümber! Tolm keeb ta järel veel mitu minutit õhus.

Ja nüüd hakkasid siinsamas lõpuks aurupostivankrid sõitma.

Koletis, mida nägite eelmisel pildil, ongi esimene auruvanker. Ta ehitaja, mehaanik Gordon, arutles nõnda: hobusel on jalad ja vankril — rattad. Et rattad hakkaksid liikuma, on vaja enne jalgu liigutada. Ning ta tegigi oma auruvankrile jalad külge. Kuid need ainult segasid rataste liikumist.

Siin on veel teine — mehaanik Hernay vanker. Sellel ei ole jalgu. Hernay arutles õieti — auruvankrile pole jalgu tarvis. Ta valmistas mitu vankrit ja hakkas inimesi Londonist vedama linnalähedasisse küladesse.

Hernay vankrid olid kenad, lakeeritud, nagu harilikudki vankrid. Ainult taga oli neli korstent nagu kahuri toru. Rattaid oli kuus — üks paar suuri, inimesekõrgusi, teine paar oli vähem, ja kolmas — hoopis väike. Väikesed rattad sõitsid nagu hobune vankri ees. Kui pöördi tüüri paremale, siis esimesed rattad sõitsid paremale, ning nende järel pöördus ka terve vanker. Aurukatel ei olnud enam nähtaval nagu Cugnot' vankril, vaid keresse ära peidetud.

Üks vanaaegne pilt kujutab, kuidas kaks suurt auruvankrit lähenevad võorastemajale. Vankri katuse kohal paistab terve mets korstnaid, torukübaraid ja kübarasulgi.

Möödaminejad peatuvad ja vahivad, suu ammuli. Nad ei ole enne sellist imet näinud.

Hobusevankrite võiflus auruvankritega.

Siin pildil on näha plahvatus auruvankril. Igasse külge lendavad rattad, korstnad, inimeste pääd-jalad ja kübarad. Tüürimees lendab oma istmelt, tüür peos. Maas vedeleb otsast rebitud pääd.

Millal juhtus see õnnetus?

On teada, et aastal 1834 juhtus Šotimaal auruvankri katla plahvatus, mille puhul kannatas viis inimest.

Kuid kui uskuda seda pilti, mis ilmus tolelaegseis ajalehis, siis lendas õhku vähemalt viisteist inimest.

Nähtavasti selle pildi joonistaja pidi olema hästi lõbus kunstnik. Vaadake, päris ülal paremal pool on sabakuuega mees. Ta lendab pää allapidi või, õigemini, jalgadega ülespidi, sest pääd tal enam ei olegi. Käes on tal kepp, pää on kadunud, kuid keppi ta ei taha kaotada.

Milleks ajalehis trükiti selline pilt?

Selleks, et keegi enam ei sõidaks auruvankriga.

Auruvankreil oli palju vaenlasi ja vastaseid. Need püüdsid hävitada uue leiduse keelepeksu ja pilkega. Päämisteks

vaenlasteks olid postivankrite omanikud. Postivankreid oli palju rohkem kui auruvaankreid. Igas linnas olid postkontorid suurte tallide ja õuedega. Alatasa vooris säält välja vankreid inimeste ja postiga. Selliste kontorite omanikud olid väga rikkad.

Oli väga raske nendega võidelda. Nad ässitasid vastastele inglise valitsuse kui ka oma kutsarid ja postiljonid.

Valitsus hakkas andma karme määrusi auruvaankritele.

Esimene määrus.

55 meetrit eespool iga auruvaankrit peab liikuma inimene punase lipuga. Kohates vankrit või ratsanikke ta peab hoiatama reisijaid, et on tulemas aurumasin.

Teine määrus.

Masinistidele on kõvasti keeldud hobuseid vilega kohutada. Auru võib masinast välja lasta ainult siis, kui pole läheduses hobuseid.

Kolmas määrus.

Auruvaankri kiirus ei tohi ületada: külas kuut kilomeetrit tunnis, linnas — kolme kilomeetrit.

Näete, millised määrused: ära vilista, ära hinga ja roni nagu tigu!

Ja lisaks valitsus kägistas auruvaankrite omanikke veel raskete maksudega.

Kutsarid ja postiljonid ei olnud nii hädaohtlikud vaenlased. Kuid ka nemad tegid masinistidele ja inseneridele palju pahandusi. Peremeeste käsul nad rikkusid teid, sulgesid neid kivihunnikutega, ja vahetevahel võtsid tarvitusele ka rusikad ja kepid.

Lööming laadal.

Kord oli Mealkshami linnakeses laat. Linna sõitis kokku palju farmereid ümberkaudseist küladest, naised-lapsed kaasas. Lehmad ammusid, palaganides käratsesid klounid.

Korraga kuuldus pasunahäält ja piitsa plaksumist. Plat-sile ilmus tolmunud postivanker. Hobuste suust lendas vahtu inimestele.

Rahvas ei jõudnud veel rahuneda, kui ka teisest küljest kostis pasunahääli. Säält lähenes auruvaanker. Hobused tõusid tagujalgadele ja tõmbasid postivankri rahva hulka.

See oli algus. Naised ja lapsed jooksid kiljudes laiali. Habemikud farmerid kargasid ligi ja peatasid hobused. Kuid kutsar kargas pukist ja viskas masinisti kiviga.

Postiljon segis rahva hulgas ja karjus:

„Ajage ümber see saatana käru! Tema ajab rahvale otsa! Pillub siin sädemeid! Eile süütas Headleys küüni. Pekske tulesüütajaid!“

Auruvankrile sadas kive. Tüürimehel löödi pää lõhki. Vana reisija sai vastu rinda. Rahvas oleks purustanud vankri, kui masinist poleks õigel ajal käiku annud.

Masin pöördus ja sõitis läbi rahvahulga õllevabriku õue, mille väravad olid avatud. Vabriku töölised sulgesid väravad ja lükkasid riivi ette. Masinistid ja töölised hoidsid ühte.

Rahvas hakkas sisse murdma. Kuid nüüd jõudsid kohale politseinikud.

Masin ööbis vabrikuõues. Ta lahkus säält varahommikul ja viis vaevatud reisijad Londoni. Masinisti kõrval eesmisel istmel asetsevad kolm politseiniku püssidega.

Noorem vend vanema vastu.

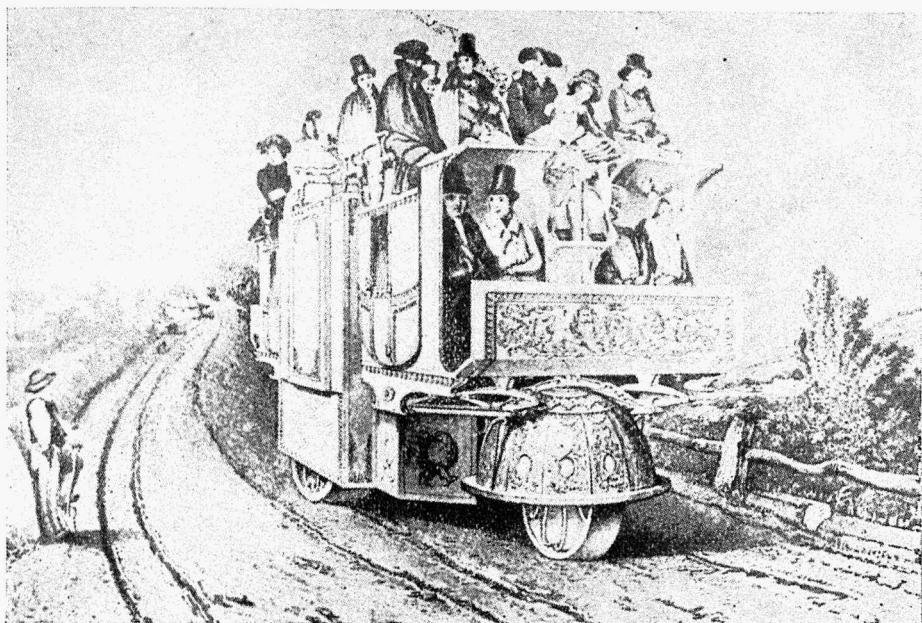
Auru- ja hobusevankrite sõda kestis kolmkümmend aastat. Hobusevankrid võitsid. Kus sellega! Nende poolt oli ju valitsus.

Kuid hobusevankril oli veelgi üks vägev liitlane. See oli auruvankri noorem vend — raudteerong.

Aastal 1825 insener Stephenson ehitas esimese raudtee — Stocktoni ja Darlingtoni vahel — tema asetaski aurumasina rööbastele. See oli õige mõte, sest tollaegsed maanteed ei kõlvanud kuhugi. Rängale aurumasinale oli raske kolistada mööda auke ja roopaid, ta vabises ja mürises nagu koormatäis kööginõusid.

Ja kui palju oli vaja süsi, et liikuda sellise rauahunnikuga halbadel teedel!

Roopad on hoopis teine asi. Siin võib masin olla ka õrnem, sest tõuked ju puuduvad. Sütt samuti kulub vähem. Tähendab, pole nii palju kulu. Ning see surmas auruvankri.

Autobuse eelkäija.

Kui hakati üksteise järele raudteid ehitama, tuli lõpp auruvankri reisele. Ta ei jõudnud järele rongile, mis veeris libedal raudsel teel.

Auruvanker kadus oma kodumaal, Inglismaal. Kuid Prantsusmaal roomasid veel mõnel pool rasked „maantee vedurid“ nagu viimsed mammutid. Kuid neid oli vähe.

Võit.

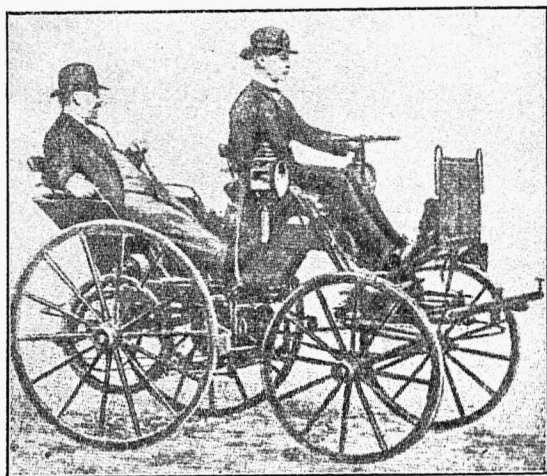
Ja korraga „maantee vedur“, vana auruvanker, pani uuesti oma pasuna hüüdma. Ta hakkas kihutama kuulmatu kiirusega, jättes kaugemale maha postivankri.

Mis juhtus siis? Auruvanker ei olnud enam auruvanker.

Mehaanik Daimler ehitas bensiinimootori. Maha raske aurukatel, ei ole enam vaja ahju ega söekasti!

Vaadake seda pilti. Kui kergeks ja ilusaks on muutunud „tulevanker“. See on esimene Daimleri automobiil. See ei ole vedur, vaid ennem voorimehe troska. Näib, et kohe talle rakendatakse hobused ette.

Masinist on puhas, valge kraega. Tal pole vajadust määrada end, pole nõge ega suitsu. Paks reisija lebaskleb pehmel istmel ja naeratab.

Ainult üks asi pole hää. Mootor vedeleb reisijal jalus nagu suur piimanõu, pole jalgu kuhugi panna. Mootor on veel nõrgakene, ainult poolteist hobusejõudu.

Kuid see auto kiigub liikudes nagu vanaisaegne troska. Oodake, las ta nihkub paigast — küllap siis reisija lahkab naermast. See troska pörutab tal hinge seest.

Samal ajal kui mehaanik Daimler ehitas ühes Saksa linnakeses, Cannstadtis, oma auto, ehitas teises linnas, Mannheimis, mehaanik Benz ka bensiinimootoriga jõuvankri. Ja juhtus nii, et mõlemad vankrid hakkasid liikuma peaaegu ühel ajal, samal 1885. aastal. Sellepärast peab auto leiutajaiks arvama neid mõlemaid — Benzi kui ka Daimlerit. Benzi auto ei olnud parem kui Daimleri oma. Käimapanekuks oli tarvis teda tagant tõugata. Ning ta rappus samapalju.

Et kaotada rappumine, oli vaja siluda teed — teha neile kas või põrandad — või siduda rataste külge kummipadjad. Mõlemad tehti.

Teed muutuvad iga aastaga ikka kõvemaks ja siledamaks. Välismaal, ja ka meil mõnel pool, on teed siledad nagu parkett. Kuid enamasti meie teed on autode jaoks veel halvad.

Ja kummipadjad ratastele inimesed leiutasid varsti pääle automobiili ennast. Aastat kolmkümmend viis tagasi prantsuse vabrikant Michelin pani esimesena autoratastele kummid, mis õhku täis. Nüüd masin sõitis vaikselt, reisija istus nagu pehmel diivanil.

Nüüd oleks kõik hää, kuid mootor on veel nõrk ja läheb tihti rikki, nii et sarvilised mootorid — härjad — peavad vedama streikima hakanud autot.

Kuid auto muutub iga aastaga tugevamaks ja kindlamaks. Igal maal töötab inimesi, kes püüavad leiutada paremat mootorit. Mootor on nüüd igalpool tarvilik — õhus, veel ja põllul.

Daimleri automootor oli alul 1½-hobusejõuline, viie aasta pärast 8-hobusejõuline, ja nüüd on Daimler-Benz'i tehase autodel 140-hobusejõulisi mootoreid. Kuid on ka tuhande-hobusejõulisi automootoreid!

Vanust postivankreist pole nüüd jäänud mälestustki. Auto kõrvaldas teelt oma tigidaima vaenlase. Ühes sellega saavad nuhelda ka süütud voorimehed. Nende arv väheneb iga aastaga. New-Yorgis ei leia voorimeest enam tikutulegagi. Sääl on hobuseid ainult kolmkümmend tuhat, suuremalt jaolt nad veavad piima laiali. Kuid autosid New-Yorgis on miljoneid.

Ameerikas mõnedel teedel ehitatakse sillad nüüd meelega auklised, et neil ei sõidetaks hobustega ega segataks autosid. Autoratas sõidab sellisest võrest üle, kuid hobune jääb jalgu-pidi kinni ega pääse edasi.

Kuid sõda ei ole veel lõppenud. Nüüd auto ähvardab oma teist vana vaenlast — rongi. Ameerikas reisijate arv rongides väheneb ikka enam ja enam, sest et sõit autobusel on odavam.

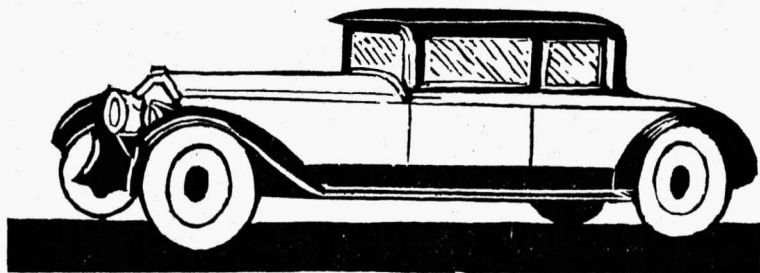
Autobustes on sääal magamisasemed, mugavad tugitoolid ja lauad. Juhiistme kõrval on väike köök.

Auto, mis oskab käia.

Vaadake praegust autot, mis nüüdsama tehases valminud. Temas pole midagi ülearust. Ta on üleni sale nagu nool. Siledad, lakitud küljed on ilustusteta. Kuid selle eest ta on mugav, tugev, mahukas.

Võrrelge teda kõigi autodega, mis nägite eelmistel piltidel. Te näete, et saja aasta kestes auto on tuhat korda muutunud. Tal olid jalad — need kadusid. Oli aurukatel — kadus. Oli korstnaid — need kadusid. Esiteks ta oli nagu vedur, siis nagu voorimehe troska, kuid nüüd ta sarnaneb ainult iseendale.

Iga asi peab sarnanema vaid iseendale, omama oma isikupärase kuju, mis talle kõige paremini passib.

Vandismäe Endu kiri onkel Jaagule.

Armas ristiisa!

Selle kirja saadan sulle Tartust. Imestad vist küll, kuidas ma Tartu sain. Noh tuligi sedaviisi välja nagu onu ja tädi tahtsid. Kui meil jälle väike pahandus oli, siis peeti nõud kokku ja otsustati mind Tartu saata, et külakoolis läheb poiss raisku. Esiteks ei olnud mina ise sellega kuidagi nõus, hakkasin nutma ja käisin emale pääle, et mina aga ei taha Tartu minna. Ei sest hoolitud midagi, isa käis enne Tartus, kuulas Vasmanni-tanta juure korteri, õiendas kooli juures kõik asjad ära ja siis tõigi minu masinaga Tartu.

Ega siin Tartus ole viga kedagi koolis käia. Minul on nüüd ka värvimüts, nahk-raamatumapp ja mõnikord raha ka. Vasmanni-mammal ei ole viga kedagi, muudkui mõnikord vähe riidleb ja kädistab. Saksa keelt armastab meiega rääkida, iga hommiku, ikka et: „Kinder, kommt Kaffee trinken.“ No meie, eesti poisid, ei taha jälle rääkida, ja siis tuleb mõnikord pahandus. Siin, Vasmanni-mamma juures on kolm poissi veel kosti pääl: Kuusiku Arno, Vellami Richard ja Teedlo Ilmar. Need on kõik tublid poisid ega ole midagi ütelda, oleme juba sõbramehed. Kõige naljakam on Vellami Riiks. Tema oskab oma kõrvu liigutada, kätel käia, paberist kõiksugu naljakaid nägusid lõigata ja ronida, nii et keski tema vastu ei saa. Ja kui kassi häält teeb, siis nii osavasti, et Lipingi preili koer kohe hakkab haukuma ja igalt poolt kassi otsima. See Lipingi preili elab üle kalidori, ja temal on koer Loki.

Kuusiku Arno oskab jälle toredasti joonistada. Tema on meist kõigist juba pildid joonistanud. Ükskord joonistas Vasmanni-mammast pildi, no — mamma mis mamma. Lipingi Lokist ja Iida-preilist on ka pilt. Teedlo Ilmar mängib viiulit ja oskab salmisid luuletada.

Teised meie klassi poisid on kõik ka tublid mehed. Muudkui üks memme-moodi poiss on, see pistab kohe uluma, kui vähegi midagi on, ja läheb kaebama. Tema nimi on Ants Julge, aga et

see nimi temale hästi ei passi, siis poisid panid uue nime — Ants Nutt. Aga temal on veel niisuke mood, et kui kaebamas on käinud ja päätäie nutnud, siis jääb kohe magama, vahest kohe tunni ajal. Mina arvan, et see on niisuke haigus ja siis on mul poisist kahju, võtan ta enda kaitse alla, kui teised narritama tahavad hakata.

Muidu läheb kõik hästi, muudkui selle munakaupmehega, kes naaberhoovis elab, ei saa meie hästi läbi. Sääl on suur hoov, meie käime sääal mängimas. Kui siis juhtub teine koju tulema, haarab kohe pika piitsa ja siis ei ole enam kaht nalja. Suur vanker on tal hoovis, kuuris on munakastid ja korvid, neid ta sinna ikka iga päev toob ja kuhugi ära viib. Sarvnahk on teise nimi. Teedlo Ilmar tegi tema kohta ühe salmi-mõistatuse, selle panen siia üles.

Ma esimese silbiga
kain looma pääs ja ikka sääal,
mu nime teise silbiga
kain looma seljas karjamaal.
Nüüd ütle mull', kes on see mees?

Arno joonistas sinna juure veel pildi, ja nüüd on see meie toas seinal, kõik võivad näha, kes tahavad.

Eks ühekorra mängisime jälle sääal hoovis, kui Nutt ka sinna tuli. Keski tegi temale veidi haiget, ta pistis uluma, läks siis kuuri seina ääre ja jäi kohe magama. Aga päike paistis temale just pähe. Siis mina ütlesin, et poissi ei või ikka siia päikese kätte jätta, võib veel päikesepiste saada, peaks kuhugi varjulisse kohta viima. Kõik kuuri ukсед aga olid lukus, ei olnud kuhugi viia. Viimaks nägime plangu ääres pika kasti, kus muud sees ei olnud kui peenikesi puulaaste. No mis tal sääal viga puhata, peened laastud all, maga kui kodu voodis. Tõstisimegi siis poisi sinna kasti päikese käest ära. Muudkui siis, kui poisi kasti lasime, krigises kasti kõvasti. Arno ütles:

„Kuule, mis see krigiseb?“

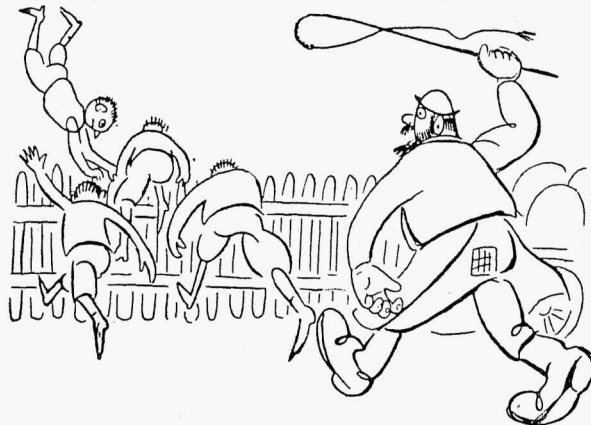
„Ei ole vist midagi, poiss krigistab unes hambaid, on vist ussid kõhus,“ ütles Teedlo Ilmar. „Minu vend krigistab ka unes ühtelugu.“

Mängisime siis peaaegu öhtuni ja läksime üle plangu koju. Vähe aja pärast kuulsime Nahksarve hoovist hirmust kisa.

Jooksime kohe välja plangu vahelt piiluma, et mis sääl lahti on. Nutu isa, härra Julge, seisis plangu ääres kasti kõrval ja kiskus kastist üleni kollast Antsu välja. Munakaupmees aga sõimas, et poiss kõik tema munad katki teinud. Ants oli ikka kollane küll, justkui munasousti sisse kastetud. Kaapis kätega munalöda pükstelt maha, ise ulus täiest kõrist. Nüüd meie saime aru küll, mis kast see oli, kuhu Antsu panime, ja mis asjad pannes krigisesid.

Siis silmas härra Julge meid ja kukkus meid piitsaga taga ajama. Meie panime kohe pädavai robinal üle plangu.

Küll ta siis räistas ja pahandas, lubas direktorile kaevata ja isadele kirjutada. Naljakas mees küll! Aga oleksime meie Antsu päikese kätte jätnud ja oleks Ants päikesepiste saanud, mis siis?

Noja kirjutaski siis meie

vanematele, kaebas direktorile ja kõik. Koolis saime laituse, jäeti kinni, anti trahviks seitse lehekülge kirjutada ja munad pidime ka välja maksuma. Minul tuli maksa 4½ krooni, et miks mina nõu andsin, teised said 4-ga.

Kõige hullem oli ikka see, et härra Julge meie isadele kirjutas ja Sarvnaht ka.

Eks oleks muidugi kõige parem olnud, kui isa oleks selle raha postiga ära saatnud, nagu teiste poiste isad tegid. Mina oleksin siis raha postilt ära toonud ja munakaupmehe kätte viinud. Aga ei, tema tuli ise linna. Käis munakaupmehe juures, õiendas arve ära ja läks Vasmanni-mamma juure. Tea mis ta sääl tegi või rääkis, aga ukse vahelt nägin, et kuri nagu oli. Siis tuli meie tuppa, saatis teised kõik välja, muudkui meie kahekesti jäime tuppa.

Pärast teised poisid küsisid: „Miks sa nii kõvasti karjusid, kui isaga rääkisid?“ Või veel küsivad, justkui ise ei teaks.

Kui isa oli koju läinud, läksin mina puukuuri, istusin raiepakule ja kahetsesin, et nüüd kodus ei ole. Oleksin läinud rehella või talli Juhani juure. Tema oleks minuga rääkinud mõistlikku juttu ja siis oleks varsti kõik hää olnud.

Armas ristiisa, kas maksab veel teistele hääd teha? Mina tahtsin Nutu Antsu päikesepiste eest varjule viia, vaata mis sest tuli.

Tervitades Sinu V a n d i s m ä e E n d u.

Kui mulle miljon sülle kukkus.

See lugu juhtus üsna lihtsalt. Keegi tuttav määris mulle vägisi kaela ühe loteriipileti. Ma alguses ei tahtnud võtta, aga teine mangus ja mangus seni, kui mul sai süda täis ja ma ühe võtsin. Et mis pagan sa teed ära. Teine nutab ja nurub pääle, ja see üks kroon nüüd ees või taga. Maksin raha, sain pileti ja pistsin selle rahatasku. Ja nii see asi ununes. Ei ma teadnud, millal see loosimine pidi olema ega kedagi.

Aeg möödus, jõulud hakkasid lähenema ja jõudsidki kätte. Äkki jõululaupäeval ajalehte lugedes märkasin ajalehe veerul ühe loterii-võitude nimekirja. Tõin oma pileti siis taskust välja, et ehk on minul sama pilet. Ja eks olnudki! Minu pileti number oli 32523. Hakkan siis nalja pärast vaatama, kas ka minul on võitnud. Loen: päävõit kolm — kaks — viis — kaks, ja — ja ko-ko-ko-lm. Sa jumal hoidku! Ons see võimalik?! Kas tõesti minu? Loen veel korra värisevate huultega ja — minu mis minu. Oh sa poiss. Või siis ikka minu! Ei enam olnud aega ühti. Pilet tasku ja padavai raha välja võtma.

Tormasin tänavail kui hullumeelne. Inimesed hoidusid kokkudes kõrvale. Mina muudkui tormasin. Viimaks ometi jõudsin kohale. Annan pileti kassasse ja mulle laoti suur virn raha lauale. Kodu olin olnud nii juhm, et isegi kotti ei olnud kaasa võtnud, kuhu raha sisse oleks pannud. Aga eks saksad pakkinud raha ühte suure kasti.

Tahan oma kastiga hakata uksest välja minema, aga ukseesine rahvast täis ja muudku pildistavad mind. Tahan koju hakata minema, — rahvas rüsinjal vastas. Kus mul läks siis süda täis: no et mis te vahite suud ammuli, et laske mind koju. Suure vaevaga sain viimaks tulema.

Kodus aega uus häda. Igapäev tuli saksu kui rahet. Suured pangaesindajad ja mis nad kõik olid. Kõik muudku norivad: „Anna raha meie kätte hoiule.“ Andsingi siis viimaks järele ja andsin raha ühte panka hoiule. Raha viidi siis ära ja asi oli korras. Ise mõtlesin, et küll mul on nüüd häa elu — oled nagu suur härra. Kuid — — —*).

*) See lugu võidumiljonist on ühe õpilase klassitöö. Kuid enne, kui ta oleks jõudnud tööd lõpetada, kõlises kell ja töö jäigi pooleli.

Kes teist kirjutaks nüüd sellele poolelijäänud kirjatööle kõige sobivama lõpu? — Töö saatke 1. jaanuariks toimetusele ära. Kõige parema töö ilmub meie ajakirja uusaasta numbris.

Loodusesõbra nurk.

Toimetaja Joh. Käis.

Kaks ülevaatusst kaheleist- kümnestel.

(Väike veste vaatlusülesande puhul „Vikerkaares“ nr. 11.)

1. Koolis.

Täna oli koolis neljandal ja viiendal klassil arstiülevaatus. Enne kooliminekut hommikul kodus pesti hoolega puhtaks käed, nägu ja kael. Isegi puhas särgike pandi selga.

Pärast teist tundi tuligi kooliarst dr. M., vanapoolne härra sileda lõuga ja alati naeratava näoga. Lapsed teda ei kartnud. Esimestena läksid arstituppa poisid. Kähku heideti kuued, vestid ja kingad maha ja kael ning keha vabastati särgist.

Klassijuhataja härra L. tuli ka kaasa. Ta kaalus poisse ja mõõtis isesuguse ristapuuga nende pikkust. Arst aga katsumus rinna ümbermõõtu, vaatas nahka, hambaid, silmi. Kõik mõõtmised ja täheldused kirjutati tervislehte.

Poistel oli muidugi kange himu vaadata, kui palju nad suvega „juure võtnud“ pärast viimast ülevaatusst kevadel. Tõnu luges: „Vanadus — sünd. 20. mail 1919. a. (Noh, seda tean ma isegi, et olen 12 aastat täis). Pikkus 142 sm (kevadel oli 140 sm — olen sirgunud 2 sm võrra!). Kaal 136 kg (kevadel — 134,5 kg: raskemaks läinud kah!). Rinna ümbermõõt suurenenud 4 sm võrra. Toitus häa; kehaehitus tubli.“

Teised märkused Tõnut ei huvitanud. Ka teised poisid uurisid oma tervislehti ja leidsid samuti väikesema või suurema „juurevõtu“. Ainult Priidul oli pikkus ja kaal peaaegu muutumata ja kehaehituse lahtris oli märgitud: „nõrgavõitu“. Ta oli haiglane poisike ja veel hiljuti puudus koolist terve nädala.

Tunni ajaga oli ülevaatus läbi ja poisid ruttasid rõõmsasti oma klassi.

„Las' kasvame, me tõusev sugu!“ hüüdis Tõnu täiest kõrist. Järjekord oli tütarlaste käes.

2. Noores männikus.

Järgmisel päeval oli soe päikesepaisteline ilm. Klassijuhataja viis sama 4. ja 5. klassi õpikäigule ligemasse männikusse — männi elulugu uurima.

Männik polegi kuigi kaugel koolimajast, vast veidi üle poole kilomeetri. Kohale jõudnud õpetaja kutsus lapsed enda juure ja tähendas naljatades:

„Eile mõõdeti ja kaaluti koolis teid, et näha saada, kuidas olete suve jooksul kasvanud ja kosunud. Nüüd aga teeme „ars-tiülevaatuse“ siin nendele noortele mändidele, aga otse samavanustele, kui te ise, s. o. 12—13-aastastele.“

See tekitas lastes lõbusa meeleolu.

„Ei tea, kas männid pesid ka oma silmnäo hommikul puh-taks?“ jätkas Tõnu õpetaja juttu.

„Öösel on vihma sadanud — puukesed on puhtad.“

Õpetaja võttis oma käsikohvrikesest välja kolm mõõt-paela ja ulatades need juba varem määratud rühmavanemaile selgitas edasi:

„Siin on teile mõõtpaelad, teisi riistu meil vaja ei ole. Ot-sige ise üles 12—13-aastased puukesed ja tehke „ülevaatus“ koolis antud kava järele: vanadus, pikkus, juurekasv, „toitlus“ jne. Pärast tuleme kõik jälle kokku ja vaatame, mis leidsime.“

Lapsed jagunesid rühmadesse, võtsid välja oma märkmik-kud ja pliiatsid ja hakkasid liikuma noorde männikusse.

Sääl otsiti „omavanuseid“ puukesi. Poisid teadsid väga hästi, et männi vanadust võib määrata aastajatkude ehk -kas-vude järele. Kõrgemate kasvude loendamine läkski kõigil libe-dasti, aga maa ligidal olid kasvud väikesed ja tihedamalt kas-vavail puukestel oksadki osalt kuivanud ja pudenenud.

Vaadeldi ja arutati, kuidas täpsamalt loendada ka esime-seid aastakasvud.

„Ehk leiame siin ligidal 2—3-aastasi männikesi, nendelt saaksime õigema mõõdu,“ tähendas Salme.

See ettepanek meeldis. Hakati otsima hoopis väikesi män-nikesi ja varsti oli paar tükki leitud.

„Vaata, siin ta on — vaksapikkune kolmeaastane puuke,“ rõõmustas Kusti. „Nüüd pole enam raske leida õiget vanadust ka suuremaile.“

Jatkati vanaduse määramist. Varsti oligi leitud hulk 12—13-a. puukesi. Üllatuseks lastele osutusid nad peaaegu nende pikkusteks või natuke pikemaiks!

Nüüd kirjutati märkmikku üksteisega nõu pidades:

V a n a d u s — sünd. 1918. või 1919. a. kevadel.

P i k k u s — umbes sama, mis minulgi — 10 sm pikem.

A a s t a j u u r e k a s v — 16—20—18 sm. Esimesed aastakasvud lühemad.

„R i n n a ü m b e r m õ õ t?“

„Aga kuidas seda mõõta? Ladvas on tüve ümbermõõt 1—2 sm; all aga 12, 13, 15 sm!“

„Nii kirjutamegi üles,“ lahendas raskuse Tõnu.

Toitlus, kehaehitus?

„See on küll kerge määrata,“ julgustas Priidu. „Vaata see siin priske, tubli puuke — „toitlus ja kehaehitus“ hää. Aga see — haiglane, kidur: „toitlus — nõrk.“

Lastele tegi lõbu Priidu terav mõte, ja naljatades tehti märkmikku vastavad sissekirjutused.

„Nüüd on „ülevaatus“ vist läbi,“ tähendati mitmelt poolt. Rühmavanem oli sellega nõus, kuid küsis veel:

„Aga kas panite tähele, et männi „okaskuub“ katab ainult 3—4 viimast kasvu tüvel ja okstel? Vanemad jätkud on paljad!“

Tõepoolest, seda esialgu ei pandud tähelegi. Üksikuid koltunud okkaid leidis veelgi neljandal kasvul ladvast lugedes. Puude all aga oli maa kaetud kõdunevate okastega ja kuivanud okstega.

*

Õpetaja jälgis ka kõik aeg laste vaatlustööd, aga ta ei seganud vahele säääl, kus teda ei küsitud. Vaatlusteks määratud aja möödudes andis ta vilega märgu, et aeg on koguneda koju minemaks.

Enne teele asumist arutati veel ühiselt „ülevaatus“ andmeid. Ühevanuste puukeste keskel osutus nii lühida kui pika kasvuga, tubli ja kidura „kehaehitusega“, hää ja nõrga „toitlusega“, paksukesti ja saledaid, otsekui laste keskelgi. Kui õpetaja küsis: „Miks see nii on?“, oli õpilasil seletusi käepärast küllalt: ei ole kõigil küllalt ruumi ja toitu kasvamiseks, kidura „tervisega“ jäävad kängu; mõnes kohas mullapind kehva jne.

„Aga millistena leiaksime me täna vaadeldud puukesti aasta 15 pärast, kui me juba täismehed oleme?“ küsis ootamatult Karli, kes kõike tähelepanelikult kuulas.

Väike paus. Lapsed vaatasid ringi, nagu otsiksid nii vanu puid. Ja mitte asjata: veidi kaugemal kasvasid suuremad männid küünrapikkuste kasvudega ladvas.

„Vaata, säääl nad seisavad, umbes 25-aastased männid,“ näitas Linda, „päris kõrged puud küünrapikkuste kasvudega ladvas.“

„Ja me ei kasva vist üldse enam küünra võrra pikemaks,“ kurvatses veidi Tõnu.

„Niisugune on puu elulugu: algab pisikesena taimekesena, kosub järk-järgult noorena, kasvab väga kiiresti „meheas“, 20—50 aasta vahel, aga ei lõpeta kasvamist ka kõrges vanaduses. Kui mitte kirves ja saag ei lõpetaks männipuu elu varemalt, siis seisaks ta kindel tuultes ja tormides kuni 200 aastani,“ lõpetas omalt poolt õpetaja.

„Ja nüüd kodu poole!“

Järelmärkus. Kuusikus oleksid lapsed umbes samasuguseid vaatlusi teinud. 12-aastane „tugeva tervisega“ kuuseke on peaaegu mehepikkune tore jõulupuu. Ja edasi kasvab kuusk niisama tugevaks puuks kui mändki.

Teine asi kaasikus või lepikus. Meie noored loodusesõbrad oleksid täiesti kadunud nendest kõrgele üle kasvanud samavannuste puude alla: noored kased ja lepad kasvavad väga jõudsasti. Pärnis hiiglakasvused, kuni 2 meetri kõrguseni, ühe suvega ajavad aga talvel maha raiutud elujõuliste haabade ja pajude juured või tüved. Selleks on neil ka jõudu, sest juured — puu toidumuretsejad — jäid raiumisel puutumata.

J. K.

Lühikesi teateid looduse elust.

1. Kui suurt kahju võivad tuua hiired.

Koduhiire paaril võiks sigineda aastas lapsi ja lastelapsi kuni 480 tükki, kui keegi neid ei hävitaks. See hiirtepere vajaks toiduks 850 kg. pekki. Aga selle saamiseks tuleks tappa 15 hästi nuumatud siga.

Põldhiire paari pere võiks samuti kasvada aastas 360 hingeni. Neile kuluks toiduks 900 kg. teri, s. o. 9 kuuepuudalist kotti.

Mis küll tuleks, kui ei oleks kasse, öökulle, hiireviusid, siile ja teisi hiirekütte! Samuti kui meil ei oleks mitmesuguseid hiirelõkse!

2. Kuidas meie varblased Ameerikasse said.

Enne eurooplaste tulekut Ameerikasse meie hallivatimehi seal ei olnud. Linnukesed ise aga on agarad röövikute hävitajad, kelle sarnaseid teisi P.-Ameerikas ei leidunud. Säälseile põllupidajaile ei jäänud muud üle, kui tuua mõni laevatäis varblasi Euroopast sinna. Esimene „laadung“ varblasi, umbes 1000 paari, jõudis P.-Ameerikasse 1852. a. Esialgu hävines osa linde külmade talvedega. Toodi ikka uusi juure, kelle talvitamisvõimaluste eest rohkem hoolitseti. Nüüd on varblased P.-Ameerikas samasugused lõbusad ja käratsejad värvukesed kui meie omadki.

3. Pääsukesid sõidutati lõunamaale lennukis. Käesoleval aastal sattusid meilt lõunamaale lendavad pääsukesed Viini ümbruses külma kätte. Linnukesed kangestusid ja langesid hulgaliselt maha. Viini loomakaitse selts korraldas õnnetuile linnukestele kiire abi. Nad korjati kokku, paigutati sooja öökorterit — see oli hiigelsuur tühi näitusehoone, kuhu tõmmati traate „isteplatsideks“ kuni 40.000 linnule. Järgmisel päeval saadeti linnud kastidesse pakitult lenukitega Põhja-Itaaliasse, kus nad lahti lasti.

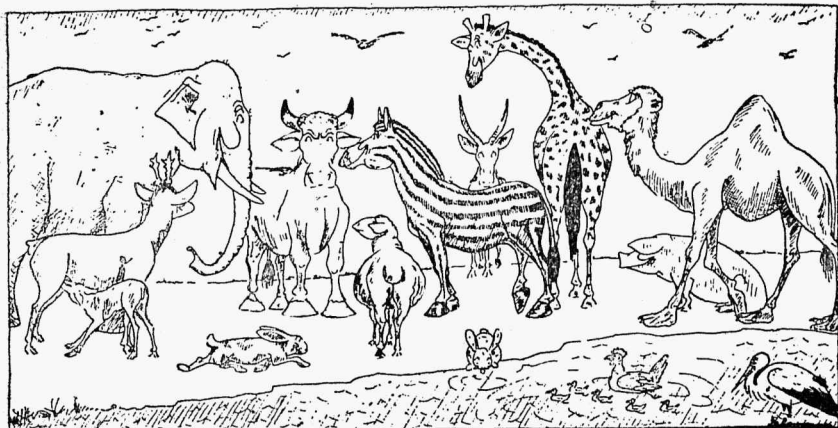
Liigitav pilt inimese kaasabist meie armsamaile linnukestele!

Kuid teadmatuks jääb, kui palju neist lennukeil Itaaliasse saadetud linnukestest jõudsid talvekorterisse Kesk-Aafrikasse. Kuuldavasti olevat Itaalias leitud sel sügisel hulgaliselt surnud pääsukesi. Kas ei olnudki need õnnetud „viinipääsukesed“?

18. oktoobril s. a. suri 84 a. vanuses kuulsaim leiutaja ja inimsoosuurim häättegija Thomas Alva Edison. Tema elulugu on huvitav muidugi ka vikerlasile. Seepärast toimetus hoolitseb selle eest, et vikerlased juba ligemal ajal võiksid lugeda „Vikerkaares“ Edisoni elulugu.

Kes leiab rohkem vigu?

(Võistlusülesanne.)

Joonisel kujutatud loomadel ei märka pääliskaudsel vaatlusel midagi iseäralist. Tähelepanelik vaatleja leiab aga pildil mitu viga. Kes leiab rohkem?

Vastused vigade seletusega saata „Loodusesõbra nurga“ toimetajale hiljemalt 15. jõulukuu päevaks s. a.

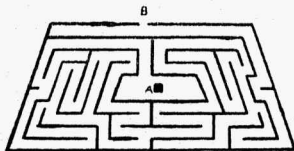
Auhinnaks teravaimate silmadega vikerlasile määratakse või loositakse täring-lauamäng, mis veel jõulupühadeks kätte saadetakse. Toimetaja aadress: Tallinn, V. Roosikrantsi 3.

Arva, arva, mõista, mõista!

„Vikerkaar“ annab iga nr. ülesannete parimale lahendajale autasuks 1 kr. eest raamatuid. Lahendused saatke postkaardiga aadr.: „Vikerkaar“ toimetusele Tallinnas, või laske isiklikult „Vikerkaare“ kirjakasti k. k.-ü. „Töökool“, V. Roosikrantsi t. 3.

13. Õine salakäik.

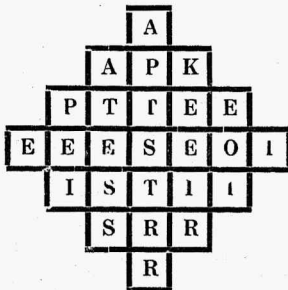
Meie joonis esitab keerdkäiku, mille A-kongis istus muiste vangina kuninga narr. Salakäik oli pikane pime, ja vang teadis, et kuigi ta murraks lahti A-kongi ukse, oleks tal väga raske leida pimedas tee välisväravale B. Suul on muidugi päris kerge keerdkäigu joonise järele näidata, kuidas narr oleks pidanud minema, kuid ähtrile, kuidas keerdkäigust pime-

das võiks pääseda välja täitsa kindlasti ja ilma kõrvalde eksimata. Narr leidis lõpuks päästva lahenduse, kuid millise?

14. Tähtmõistatus.

Kui tähed on õigesti asetatud, saab ülalt alla ja vasemalt paremale eesti linna nime.

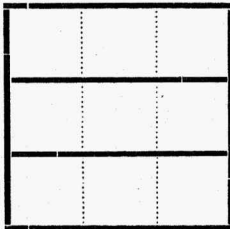

1. Täht. 2. Aine, mida kunagi ennevanasti ei tuntud. 3. Spordivahend. 4. Linn Eestis. 5. Alev Põhja-Eestis. 6. Mis eestlased enne olid. 7. Täht. Instruktor.

Nr. 10 ülesannete seletused.

5. *Lipuvarras*: Lipuvarda pikkus on 17,7 m. Õigesti lahendas Jekiminna.

6. *Tikumõistatus*: See ülesanne oli antud seks, et näha, kas keegi märkab selle lahendamatast. 6 tiku äravõtmisel ei saa jääda 3 ruutu, vaid kolm püstkülikut. Äravõetud 6 tikku on märgitud punktidega.

Õigesti arvasid: Instruktor ja Jekiminna.

7. *Vesikiik*: Alumises keras soojeneb õhk ja paisudes rõhub vee ülemisse kerasse, nii et see omakorda langeb alla. Siis soojeneb ka see kera, ja paisuv õhk surub vee teise kerasse j. n. e.

Siin olid arvajad kõik oma seletustes segi läinud. Mingipärast püüdsid nad seletada seda veeauramisega.

8. *Kui palju kaalub õhk?* Kui viie toa õhk suruda vedelkehaks, siis ta kaaluks umbes 375 kg.

Ei, seda raskust teie, Instruktor ja Jekiminna, ühe käega küll üles ei tõsta.

Selle numbri ülesannete lahendamisel on Jekiminna esikohal ja pärib auhinna — ühe krooni väärtuses raamatuid.

Nr. 11 ülesannete seletused.

9. *Magneetklaas*: Kahe joogiklaasi vahele surutud tuletikk jääb kindlalt klaasi külge seisma, kui ta väävel on põlema plahvatanud. Siis võime vabalt teise klaasi kõrvaldada.

10. *Loomaderingi* eeskujul on Lakmee moodustanud järgmise „lillepärga“: Roos — sinilill — lumikelluke — ellerhein — nelk — kullerkupp — päevalill — liilia — aloe — emasüda — aster — rukkilill — lõvilõug — georgiin — nartsiss — sörmkübar.

Roman V. aga on moodustanud 34-sõnalise „loomaderingi“: Sääsk — konn — nirk — kukk — kana — angerjas — siga — ahv — viint — tiiger — rebane — elevant — tuvi — irt — varblane — eesel — lutikas — sipelgakar — utt — tigu — uss — säga — ahven — ninasarvik — kaelkirjak — krokodill — lehm — mammut — triiton — nastik — kondor — rästik — kalkun — nugis.

11. *Kas tunnend oma kodumaad?* 1. Pärnu. 2. Irhoska. 3. Ihasalu. 4. Ristna. 5. Iisaku. 6. Suuropi. 7. Aseri. 8. Avinurme. 9. Rapla. Algustähtedest moodustub: Piirisaar.

Õigesti lahendanud: Lakmee, Roman V., Instruktor.

12. *Kas tunnend kodumaa kirjaniikke?* 1. Tuglas. 2. Antson. 3. Metsanurk. 4. Mändmets. 5. Saal. 6. Aspe. 7. Ast. 8. Roht. 9. Eisen — Algustähtedest moodustub: Tammisaare.

Õigesti lahendasid: Lakmee, Roman V.

Lakmeel ja Roman V-l on küll võrdne punktide arv (3). Et aga viimasel on loomaderingis 34 nime ja seega ületab Lakmee lillepärga kahekordselt, siis otsustati anda autasu — ühe krooni väärtuses raamatuid — Roman V-le.

Margikorjaja nurga hindmõistatus.

Sel pildil on 20 isesugust Euroopa postmarki. Hindmõistatuse lahendaja arvaku ära, missuguste riikide margid sel pildil on.

Hindmõistatuse lahendamise tingimused on järgmised:

1) Lahendused on tarvis kirjutada lehele markide järjekorras: 1...., 2...., 3.... jne. ja leht varustada lahendaja nimega ning aadressiga.

2) Lahendused tuleb saata järgmisel aadressil: L. Jürisson, Haapsalu, Võnnu t. 13.

3) Lahenduste võistlusest võtavad osa ainult need lahenduste saatjad, kelle kirjad on margistatud Punase Risti postmarkidega.

4) Lahenduste vastuvõtmise viimne tähtpäev on 20. detsember.

5) Õigete lahenduste saatjate vahel jagatakse kolm preemiat: 30 isesugust Norra marki, 25 isesugust Euroopa marki ja 20 isesugust Euroopa marki. Kui õiged lahendusi saadetakse rohkem kui kolm, siis preemiad määratakse loosi teel. Kui aga keegi ei saada õiged vastuseid, siis preemiad jagatakse nendele, kes on andnud kõige rohkem õiged vastuseid. Preemiad saadetakse võitjatele kätte jõulupühadeks.

6) Õiged vastused ja preemiate saajate nimed avaldatakse Vikerraade numbris, mis ilmub jaanuaris 1932.

Toimetus: J. Käis, J. Parijõgi, O. Luts, A. Oengo-Johanson, M. Nurmik, H. Valma, H. Tõnisson, L. Jürisson, A. Burmeister. **Vastutav ja tegev toimetaja:** M. Nurmik.

Tallusjuht: H. Valma. **Väljaandja:** „Tõõkool“. **Toimet. ja tallt.:** Tallina, V. Roosikrantsi 3.

Tellimishind: aastas 2 kr. 50 s., poolaastas 1 kr. 25 s., üksiknr. 25 s.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühise trüki AS Viker T. 2. 1931.

RAHVUSRAAMATUKOGU

AR